

Irak 2014

Rıdvan Kalaycı

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Recep Tayyip Gürler

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi]

Özet

Irak için 2014, birçok alanda kaosun, krizin ve şiddetin hüküm sürdüğü bir yıl olmuştur. IŞİD'in saldırıları, muhalif Sünnilerin hükümete karşı silahlanması, Şii milislerin savaşa aktif olarak geri dönmesi ve ABD öncülüğündeki koalisyon saldırıları nedeniyle Irak toprakları tam bir savaş alanına dönmüştür. Hem çatışmalar hem de düşen petrol fiyatları nedeniyle Irak ekonomisi 2014 yılında da beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Diğer yandan gergin bir atmosferde gerçekleşen 30 Nisan parlamento seçimlerinin ardından sekiz yıllık Nuri el-Maliki dönemi sona ermiş ve Haydar el-Abadi başbakan olmuştur. Yeni yönetimle birlikte Ankara ile Bağdat arasındaki resmi temaslar da hızlanmış ve ilişkiler gelişmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Parlamento Seçimleri | IŞİD | Şiddet | Koalisyon Güçleri | Şii Milisler

Iraq 2014

Abstract

2014 was a year of chaos, crisis and violence in many areas for Iraq. Because of ISIS's attacks, arming of opponent Sunnis, returning of Shiite militias to struggle actively and the US-led coalition attacks, Iraq territories were transformed into a battlefield. Due to these conflicts and falling of oil prices, Iraq's 2014 economy was worse than the previous year. On the other hand, as a result of April 30 general elections, eight year Maliki government ended and Haydar Abadi rulership began. Thanks to new government in Iraq, official visits increased and relations between Ankara and Baghdad began to develop.

Keywords: Parliament Elections | ISIS | Coalition Forces | Shiite Militias

Giriş

Son yıllarda çatışma sarmalından bir türlü kurtulamayan Irak, 2014 yılı içerisinde Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) -2014 Haziran ayından itibaren İslam Devleti'nin (İD)¹- saldırıları nedeniyle tam bir kaosun içerisine girmiş, adeta bölünme aşamasına gelmiştir. Her gün onlarca, yüzlerce insanın öldüğü Irak'ta yaşanan gelişmelerden sadece bir tanesi herhangi bir Batılı ülkede yaşanmış olsaydı haftalarca dünya gündemini meşgul edebilirdi.² Ancak Irak'ta 2013 yılında yaklaşık olarak 9.700, 2014 yılında ise 17.000 sivilin hayatını kaybetmesi³ böylesi bir gündem oluşturamamıştır. Sık sık yaşanan patlamalar, çatışmalar, saldırılar vb. olaylar diğer devletler açısından önemli gelişmeler olsa da Irak içerisinde gündelik hayatın bir parçası haline gelmeye başlamıştır.

Diğer yandan İŞİD'in Irak içerisinde birçok bölgeyi ele geçirmesi ve Peşmerge güçlerinin İŞİD'le mücadelede öne çıkması, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ni (IKBY) 2014 yılında Irak'ın iç ve dış politikasında önemli bir aktör haline getirmiştir. Buna ilaveten İŞİD'in günümüzdeki gücüne kavuşmasının arkasında uyguladığı politikalarla etkili olduğu iddia edilen Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'nin 2014 yılındaki seçimlerden sonra başbakanlık görevinden ayrılması da Irak'ı yeni gelişmelerin beklediğini göstermektedir. Buradan hareketle Irak'ta 2014 yılı içerisinde meydana gelen iç ve dış gelişmeleri ele aldığımız bu çalışmada, konu başlıkları, hem Irak'ın kendi içerisindeki etkisine hem de uluslararası ilişkiler açısından önemine göre irdelenmeye çalışılmıştır.

İç Politika

Siyasi Gelişmeler

30 Nisan Parlamento Seçimleri Öncesi Siyasi Atmosfer

Seçim sürecinde Maliki, şiddet içermeyen Sünni protestoları Irak ve uluslararası kamuoyuna terör eylemi olarak göstererek iç siyasette kendi konumunu güçlendirme politikası izlemiştir. Ana gündem maddesi terörü engellemek olan Maliki'nin siyaseti güvenleştirdiği ve bu yolla Şii tabandan destek görmeyi amaçladığı söylenebilir. Maliki'nin bu politikaları Şiiilerin bir kısmından destek görmüş olsa da İyad Allavi, İbrahim Caferi, Ammar el-Hekim, Mukteda es-Sadr gibi önemli Şii liderler başta olmak üzere Şiiilerin önemli bir kısmı tarafından eleştirilmiştir. Mukteda es-Sadr tepkisini bir adım ileriye götürerek Maliki'ye çok sert açıklamalarda bulunmuş ve onu diktatörlükle itham etmiştir.⁴ Ardından da Irak siyasetindeki yozlaşmaya tepki olarak 16 Şubat'ta Sadr Hareketi'ne bağlı tüm siyasi ofislerin faaliyetlerini sonlandıracağını ve kendisinin de siyaseti bıraktığını açıklamıştır.⁵ Bu kararın ardından Sadr Hareketi'nin siyasi partisi olan Ahrar Bloku'ndan milletvekili istifaları yaşansa da sonrasında bu istifalar geri çekilmiş ve Ahrar Bloku 2014 seçimlerine katılacağını açıklamıştır. Ammar el-Hekim ise Irak'ın ayrıştıcı değil bütünleştirici siyasete ihtiyacı olduğunu belirterek üstü kapalı biçimde Maliki'yi eleştirmiştir.⁶ Maliki yönetimine karşı eleştirilerin en dikkat çekenini ise Şiiilerin en büyük dini lideri olarak kabul edilen Büyük Ayetullah Ali el-Sistani'den gelmiştir. Sistani, tüm Iraklıları oy verirken bilgece davranmaya çağırmıştır.⁷ Bu açıklamanın isim vermeden "Maliki'ye oy vermeyin" şeklinde anlaşıldığını söylemek mümkündür.

Sünni Arapların ve Kürtlerin Maliki yönetiminden duydukları hoşnutsuzluk da çok açıktı. Zira Maliki'nin terör eylemleri olarak tanımladığı Sünni protestolar, Sünni siyasetçiler tarafından "haklarını elde etmek için" yapılan barışçıl protestolar olarak görülmüş ve bu sebeple desteklenmiştir. "Sünnilerin hak talepleri" Sünni milletvekilleri ve dönemin Meclis Başkanı Usame Nuceyfi tarafından meclis gündemine sık sık getirilmiştir. Bununla birlikte Sünni Araplar arasında seçim sonrasında Maliki'nin yönetimde kalması ve baskıcı politikalarına devam etmesi halinde haklarını korumak için kendi yönetimlerine sahip olmaları gerektiği konuşuluyordu.⁸ Kürtler ise petrol ihracatı, bütçenin dağıtımı ve tartışmalı bölgelerin statüsü gibi konularda anlaşamadığı Maliki hükümetine tepki göstermekteydi. Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Barzani, Maliki'nin üçüncü dönem başbakan olmasına kesinlikle karşı çıkmıştır ve Bağdat ile Erbil arasındaki sorunun devam etmesi halinde Kürt bölgesinin bağımsızlık yolunda adım atmaktan başka çaresi kalmayacağını belirtmiştir.⁹ Fakat Maliki, bu eleştirilerin hiçbirisine kulak asmayarak seçimlere partisinin başında girmiş ve üçüncü dönem başbakanlıktan geri adım atmayacağı izlenimi vermiştir.

Seçim Süreci ve Sonuçları

Siyasi krizler içinde girilen seçim atmosferinde Iraklılar 27-30 Nisan 2014 tarihleri arasında oy kullanma işlemlerini gerçekleştirmişlerdir. Bu seçimin ABD ordusu Irak'tan çekildikten sonra yapılan ilk genel seçim olması nedeniyle ayrı bir önemi vardır. 9 binden fazla aday 328 sandalyeli parlamentoya girebilmek için 276 siyasi oluşum içinde seçim yarışına katılmıştır.¹⁰ Yaklaşık 22 milyon seçmenden %62'si oy kullanmıştır.¹¹ Özellikle Anbar vilayetinin birçok bölgesinde hem güvenlik sorunları hem de halkın seçimleri boykotu nedeniyle oy verme işlemi gerçekleştirilememiştir.¹² Netice itibarıyla 19 Mayıs'ta açıklanan ilk resmi sonuçlara göre yapılan seçimleri Nuri Maliki'nin liderliğini yaptığı Kanun Devleti Koalisyonu-KDK 328 sandalyeden 92'sini kazanarak birinci parti olmuştur. Ammar el-Hekim'in liderliğindeki Muvatın-Vatandaş İttifakı 29, Mukteda Es-Sadr'a yakın olan Ahrar Bloku 28, İbrahim Caferi'nin liderliğindeki Milli Reform İttifakı ise 6 sandalye kazanabilmiştir. Diğer yandan Sünni gruplardan Muttahidun 23, Ulusal Koalisyon 21 ve Arap Koalisyonu 10 sandalye kazanırken Kürtlerin önemli partilerinden Kürdistan Demokratik Partisi-KDP 19, Celal Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği-KYB 19 ve Noşirvan Mustafa'nın liderliğindeki "Gorran" ise 9 sandalye kazanmıştır.¹³

Seçim sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına hükümet kurabilecek milletvekili sayısına¹⁴ ulaşamadığı için koalisyon pazarlıkları başlamıştır. Ancak Maliki'nin bu süreçte tüm itirazlara rağmen üçüncü dönem başbakanlığından geri adım atmaması ve Kürtlerle Sünnilerin Maliki'nin başbakan olmasına karşı çıkması, hükümet kurma çalışmalarını zora sokmuştur.¹⁵ Hükümet kurma pazarlıkları devam ederken silahlı Sünni grupların ve IŞİD'in Haziran ayında Musul başta olmak üzere pek çok Sünni bölgeyi ele geçirmesi Maliki'ye olan tepkileri daha da artırmıştır. Özellikle ülke içinden Sistani'nin¹⁶, ülke dışından da İran ve ABD'nin Maliki'nin arkasında durmaması Maliki'nin gidiş sürecini hızlandırmıştır.

İlk olarak seçimlerden yaklaşık üç ay sonra 15 Temmuzda Sünni politikacı Selim el-Cuburi parlamento tarafından yapılan oylama sonucu Meclis Başkanı seçilmiştir.¹⁷ Sonrasında ise 24 Temmuzda meclis tarafından Kürt partilerin ortak adayı olan Fuat Masum cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.¹⁸ Bu tarihten itibaren Fuat Masum'un başbakan adayı olarak kimi göstereceği tartışılmaya başlanmıştır. Seçimlerden büyük farkla birinci çıkmasına karşın Maliki'nin hükümeti kurmak için görevlendirilmesine muhalefet karşı çıkmış ve Masum üzerinde büyük baskı kurmuşlardır. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve güvenlik krizlerinin etkisiyle parlamento içinde Şiilerin en büyük siyasi oluşumu olan ve Maliki'nin Dava Partisi'ni de içinde barındıran Ulusal İttifak, başbakan adayı olarak Haydar Abadi'yi göstermiştir. Bunun üzerine Fuat Masum da 11 Ağustosta hükümeti kurma görevini Abadi'ye vermiştir.¹⁹ Maliki'nin bu duruma tepkisi ise oldukça sert olmuştur. Cumhurbaşkanı anayasayı ihlal etmekle ve kendisine karşı darbe yapmakla suçlayan Mali-

ki,²⁰ bununla da yetinmeyip silahlı kuvvetleri Bağdat'ta stratejik noktalara yerleştirerek bir darbe hazırlığına girişmiştir.²¹ Fakat İran ve ABD'den de Abadi'ye destek mesajları gelince Maliki geri adım atmak zorunda kalmıştır.

Maliki'nin geri adım atmasının ardından Haydar Abadi, hükümeti kurma ve kabineye girecek bakanların pazarlıklarına başlamıştır. 8 Eylülde Mecliste bulunan milletvekillerinin salt çoğunluğunun "evet" oyu vermesi üzerine yeni kabine onay almış ve "Abadi Hükümeti" dönemi resmen başlamıştır.²² Fakat İçişleri ve Savunma Bakanlığı pozisyonları tartışmalar sonucunda onay alamayınca daha sonra görüşülmek üzere geçici olarak boş bırakılmıştır. Uzun görüşmeler sonucunda Savunma Bakanlığı için 2003 öncesinde Irak ordusunda görevli olan Sünni Hadi el-Ubeydi, İçişleri Bakanlığı için de Bedr Tugayları'ndan Muhammed Salim el-Gabban üzerine anlaşma sağlanarak 18 Ekimde kabine tam anlamıyla kurulmuştur.²³

Abadi, hükümeti kurarken etnik ve dini dengeleri gözetmeye çalıştığı görülmektedir. Özellikle Maliki döneminde Sünnilerle Şiiiler arasında yaşanan güvenlik merkezli krizler ve Kürtlerle yaşanan enerji kaynaklı krizlerin yeni dönemde yaşanmaması adına daha kucaklayıcı bir kabine oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Zira Maliye Bakanlığı'na Kürt kökenli Hoşyar Zebari'nin getirilmesi ve Savunma Bakanlığı'na da Sünni kökenli Hadi el-Ubeydi'nin getirilmesi önceki dönemde bu kesimlerin yaşadığı sıkıntıların dikkate alındığını göstermektedir. Buna karşılık Sünni milletvekili Alvani hakkında idam cezası verilmesi, Ordunun sivil yerleşim yerlerini vurması ve Sünnilerin haksız bir şekilde tutuklanmaya devam etmesi Sünnilerin hükümete tam anlamıyla güvenmesinin önüne geçmektedir.

Bağdat-Erbil ilişkileri

Bağdat ile Erbil arasındaki ilişkiler 2014 yılı içerisinde Maliki'nin başbakanlığı döneminde gergin devam etmiştir. Bütçe ve petrol ihracatı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle Bağdat yönetiminin IKBY içerisinde çalışan memurların maaşlarını ödememesi, ilişkilerin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Merkezi hükümetin bu hamlesine karşı Süleymaniye'de üç aydır maaşlarını alamayan bazı memurlar bir günlük iş bırakma eylemi,²⁴ Mart ayında ise Erbil ve Duhok'ta Maliki aleyhine gösteriler düzenlenmiştir.²⁵ IKBY yönetimi de Maliki'nin bu restine karşılık Kuzey Irak petrollerini Türkiye üzerinden ihraç edeceklerini ve böylelikle Merkezi hükümetten alması gereken parayı karşılayacaklarını açıklamıştır.²⁶

Diğer yandan Nisan ayındaki seçimlerden sonra Kürtlerin yeni Başbakan Abadi'ye verdiği şartlı destek ile birlikte ilişkiler yumuşama sinyalleri vermişti. Ülke içerisindeki konjonktürün de bu yakınlaşmaya uygun olmasıyla birlikte merkezi hükümetle IKBY, uzun süredir devam eden anlaşmazlıklara çözüm bulma konusunda anlaşmaya varmıştır.²⁷ 14 Kasım'da varılan anlaşmanın yasal bir hale getirilmesi için ay sonunda IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani Bağdat'a gelmiş ve nihai anlaşma 2 Aralıkta imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, IKBY Kürt bölgesinden çıkarılan günde 250 bin varil petrolü Bağdat yö-

netimine gönderecek, Kerkük'ten çıkarılan 300 bin varil petrolü ise Türkiye üzerinden ihraç edecektir. Bunun karşılığı olarak Bağdat yönetimi maaşların ödenmesi için öncelikle 500 milyon dolar vermeyi, 2014 yılında yatırılması gereken payları ödemeyi ve IKBY'ye daha önce merkezi hükümet tarafından Irak bütçesinden kesilen %17'lik kısmını teslim etmeyi kabul etmiştir.²⁸ Ayrıca Bağdat hükümeti tarafından Peşmerge güçlerinin maaş ödemeleri ve silahları için bir milyar dolar vermeyi ve Peşmergenin Irak'ın ulusal savunma sisteminin bir parçası olarak görmeyi de kabul etmiştir.²⁹

Bu anlaşma Erbil ve Bağdat arasındaki sorunların tamamını çözüme kavuşturmuş olmasa da istikrarın sağlanması yolunda önemli bir adım olmuştur. Sorunların tamamen çözülebilmesi için atılması gereken en önemli adımların başında tartışmalı bölgelerin statüsünün belirlenmesi gelmektedir. Nitekim Kerkük'ün statüsüne ilişkin sorun hala çözüme kavuşturulamamıştır. Haziran ayında IŞİD'in Musul'un ardından Kerkük'e yönelmesi ve buradaki Irak askerlerinin kenti terk etmesi üzerine Peşmergeler kentte kontrolü sağlamıştır. Bunun ardından Kerkük adeta de-facto biçimde Kürt kontrolüne girmiştir.³⁰ Dolayısıyla Kerkük'ün Erbil ve Bağdat ilişkilerinde 2015 yılı içerisinde de ana sorunların başında gelmeye devam edeceğini söylemek mümkündür.

Güvenlik

IŞİD Saldırıları ve Sünni Ayaklanması

2011 yılı sonunda ABD'nin çekilmesinin ardından Sünni Araplar, Maliki hükümeti tarafından üzerlerindeki baskının artırıldığını iddia ediyorlardı. Önde gelen bazı Sünni siyasetçilerin terörizm suçlamalarıyla tutuklanmaları Sünnilerin tepkilerini Anbar, Selahaddin, Musul, Kerkük ve Diyala gibi şehirlerde protesto gösterileriyle ifade etmelerine yol açmıştır. Sünnilerin talepleri temelinde; terör yasasının değiştirilerek Sünni halkın güvenlik güçleri tarafından keyfi biçimde tutuklanmasının engellenmesi, Sünni siyasetçilere yapılan baskıların ve tutuklamaların sona ermesi, Maliki hükümetinin izlediği mezhepçi politikaların sona erdirilmesi, devletin Sünni bölgelere daha fazla hizmet götürmesi ve suçsuz yere tutuklananların serbest bırakılması başlıkları altında toplanmaktaydı.³¹ Fakat bu taleplerin dikkate alınmaması, gösterilerin sert biçimde bastırılması ve siyasetçilerin tutuklanmaya devam etmesi Sünnilerin silahlı direnişe geçmelerine sebep olmuştur. 2013 yılı sonunda patlak veren Anbar olayları 2014 yılı başında şiddetlenerek devam etmiştir. Anbar milletvekili olan ve Sünni protestolara destek verenlerin başında gelen Ahmed el-Alvani'nin tutuklanması ve protestoların ordu tarafından güç kullanılarak dağıtılması, güvenlik güçleri ile Sünni protestocuların çatışmasına sebep olmuştur. Sünni protestocuların talebi doğrultusunda Irak ordusunun bölgeden çekilmesi otorite boşluğu doğurmuş ve bundan yararlanan IŞİD bölgedeki hakimiyetini artırmıştır. Sonuçta da hükümete karşı savaşan silahlı Sünni gruplar ile IŞİD, Anbar vilayetinin en önemli şehirlerinden olan Felluce ve Ramadi'nin kontrolünü ele geçirmişlerdir.

Sünnilerin ayaklanmasında ve çatışmaların bu derece şiddetlenmesinde dönemin Irak Başbakanı Nuri Maliki'nin uyguladığı politikaların da büyük etkisi olmuştur. Anbar vilayetinin başkenti Ramadi şehrinde bir yıldır devam eden Sünni protestolarını terör eylemleri olarak niteleyen Maliki, bölgenin IŞİD karargahı haline geldiğini iddia etmiştir.³² Bununla beraber ordunun terörizmi engelleme iddiasıyla yaptığı saldırıların sivillere zarar vermesi de Sünnilerin hükümete karşı IŞİD'le ortak hareket etmesine zemin hazırlamıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Felluceli sivillere dayanan haberine göre Irak ordusuna ait helikopterler Şubat ayında Felluce'deki bir hastaneyi, Mayıs ayında ise aynı kentin sivil yerleşim alanlarını vurmuştur.³³ Saldırıların varil bombası kullanılarak yapıldığının iddia edilmesi Sünniler arasında tepkileri giderek artırmış ve hazirandaki Musul işgali sırasında IŞİD'in halktan destek görmesinin arkasındaki etkili faktörlerden biri olmuştur.

Ocak-Haziran arasında Anbar'ın en önemli iki şehri Ramadi ve Felluce'de Irak ordusu kontrolü tamamen ele geçirememiştir. Söz konusu bölgelerde IŞİD'in haricinde merkezi hükümet güçlerine karşı savaşan pek çok Sünni grup vardır. Bu grupları silahlı aşiretler, aşiretlere bağlı olmayan çeşitli silahlı gruplar ve selefi-cihadi örgütler olarak üç ana başlık altında toplamak mümkündür.³⁴ Silahlı aşiretler içinde başı çeken grup 100 aşiretin bir araya gelerek oluşturduğu Irak'ın en büyük aşiretler konfederasyonu olan Duleym aşiretidir. Irak Aşiret Devrimcileri Askeri Konseyi çatısı altında hükümete karşı savaşmaktadırlar. 30 Aralık 2013'te kurulan söz konusu Konsey içerisinde 78 aşirete bağlı 41 silahlı grup yer almaktadır.³⁵ Aşiret konseyine bağlı olmayan silahlı gruplar içinde ise ağırlıklı olarak eski Baasçılardan oluşan Nakşibendi Ordusu, Irak İslam Ordusu, Irak Haması, 1920 Devrim Tugayları ve Ceş el-Mücahidin gibi gruplar ön plana çıkmaktadır. Selefi-Cihadi örgütler içinde ise IŞİD haricinde en önemli olanı Ensar el-İslam adlı oluşumdur. Daha önceleri IŞİD ile aynı safta yer alan Ensar el-İslam, özellikle IŞİD'in el-Kaide'nin merkezi yönetimiyle anlaşmazlığa düşmesinin ardından IŞİD ile yollarını ayırmıştır.³⁶ Hükümete karşı savaşan Sünni grupların yanı sıra hükümet safında yer alan ve özellikle IŞİD'e karşı savaşan Sünni gruplar da vardır.

Yukarıda adı geçen Sünni grupların 2014'ün ilk altı ayında hükümete karşı başlattıkları silahlı mücadele haziranın başında ivme kazanarak Musul'un kısa sürede Irak güvenlik güçlerinin kontrolünden çıkması ve IŞİD ile Sünnilerin kontrolü altına girmesiyle sonuçlanmıştır. Söz konusu hareket 5 Haziranda Samarra'ya düzenlenen büyük saldırı ile başlamıştır.³⁷ Daha sonra 6 Haziranda Bakuba'ya saldırılar düzenlenmiştir. 7 Haziranda ise Ramadi'deki Anbar Üniversitesi IŞİD tarafından kuşatılmış ve yüzlerce öğrenci rehin alınmıştır.³⁸ Eş zamanlı olarak 6 Haziranda Musul'a da saldırılar başlamıştır. Samarra ve Bakuba saldırıları Irak güvenlik güçleri tarafından kısmen püskürtülmüştür. Fakat 9-10 Haziranda Musul tamamen Irak ordusunun kontrolünden çıkıp ayaklanan Sünni grupların ve IŞİD'in hakimiyetine girmiştir. Ardından da domino etkisiyle Selahaddin'in Tikrit, Anbar'ın Suriye sınırındaki Rava, Ana, Kaim ve Rutba gibi şehirleri tek tek ayaklanan grup-

ların hakimiyetine girmiştir.³⁹ Irak hükümetinin Suriye sınırındaki kaybettiği topraklar Irak-Suriye sınırının fiilen ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bu gelişmelere ilaveten Haziran ayı sonunda IŞİD, “İslam Devleti” kurduğunu ve lideri Ebubekir Bağdadi’nin “Halife” olduğunu iddia etmiştir. Bağdadi, “Müslümanların Halifesi” sıfatıyla dünyadaki tüm Müslümanları “İslam topraklarında küfür düzenine karşı cihad etmeye” çağırmıştır.⁴⁰

Şii Milisler

Ülkedeki çatışmalar Şii milislerin daha önce olmadığı kadar aktif bir şekilde savaşıma başlaması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Musul’un düşmesinin hemen ardından IŞİD’in sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnani örgütün hedefini Bağdat ve Kerbela olarak açıklamıştır.⁴¹ Ardından, Şiiilerin en büyük dini otoritesi Ali el-Sistani’nin 13 Haziranda tüm Iraklıları IŞİD’e karşı savaşmaya davet eden fetvası Şii camilerinde Cuma hutbesinde okunmuştur.⁴² Bunun üzerine on binlerce Şii gönüllü IŞİD’e karşı savaşmak için silah kuşanmıştır. Şii milislere olan katılımların artması ve hükümetin kontrolünden çıkan bölgelere milislerin karşı saldırı başlatmaları üzerine kanlı çatışmalar yaşanmıştır/yaşanmaktadır.

Aslında Şii milislerin Irak’ta faaliyet göstermesi IŞİD’in Musul’a saldırmasıyla başlayan bir durum değildir. 2003’ten itibaren Irak içerisinde dönem dönem çok etkin olan milisler son yıllarda IŞİD’in güçlenmeye başlamasıyla birlikte yeniden aktifleşmişlerdir. 2013’ün sonu 2014’ün başlarında Anbar’daki olayların ardından Diyala, Babil ve Bağdat çevresindeki bölgelerde Asaib Ehl-ül Hak ve Bedr Örgütü gibi Şii milisler IŞİD’e ve diğer Sünni gruplara karşı savaşıma başlamıştır. Söz konusu milisler sadece Sünni gruplara karşı savaşmakla kalmayıp bazı bölgelere (özellikle Diyala’daki kırsal alanlara ve şehir merkezlerine) saldırılar düzenleyerek alan hakimiyeti kurmaya başlamışlardır.⁴³ Söz konusu bölgelerde faaliyet gösteren Şii milislere ek olarak IŞİD’in Şiiiler için kutsal şehirler olan Nəcəf ve Kerbela’yı tehdit eder hale gelmesi üzerine Suriye içinde savaşan diğer Şii milis gruplar da Irak’a dönmüştür. Bu gruplardan Kataib Hizbullah ocak ayından itibaren faaliyetlerini Irak içinde yoğunlaştırmaya başlamış ve haziran ayından itibaren Irak’taki “kutsal şehirleri korumak” amacıyla savaşıma başlamıştır. Başka bir milis grup Ebu Fadl-ül Abbas Tuğayları ise Suriye’deki Seyyide Zeynep Türbesi’ni korumak için kurulmuş Şii savaşçılardan oluşan bir gruptur. Bu grup da 2014 başından itibaren Irak’taki Sünni ayaklanması ve IŞİD tehdidi sebebiyle Irak’a yönelmiştir.⁴⁴ Horasani Tuğayları (ABD’nin Suriye’de el-Kaide ile bağlantılı olduğunu iddia ederek havadan vurduğu grupla alakası yoktur) ismindeki bir diğer Şii milis grup ise Selahaddin vilayetinin kuzeyindeki Tuz Hurmatu ve Diyala vilayetindeki Celavla şehirlerinde aktiftir. Söz konusu bölgelerde peşmergelerin de aktif olmasından ve bölgelerin tartışmalı statüsünden dolayı taraflar arasında gerginliklerin olduğu hatta zaman zaman çatışmaların yaşandığı iddia edilmektedir.⁴⁵ Bu gruplara ek olarak Mukteda es-Sadı’ya bağlı Barış Tuğayları örgütü de kutsal bölgeleri koruma amacıyla silahlanmıştır. Eski adı “Mehdi Ordusu”nu, ismindeki mezhepçi vurgu do-

layısıyla değiştirilip Barış Tuğayları isminin verilmesindeki amaç Şii-Sünni çatışmasını körüklemenin bir nebze olsa önüne geçilebilmesi ve örgütün sadece teröre karşı olduğu imajının verilmesidir.

İŞİD'in Irak içerisinde birçok etnik ve dini kesime karşı bir tehdit haline geldiğini belirtmek Irak içerisindeki şiddet olaylarının tamamının İŞİD'den kaynaklandığı anlamına gelmemelidir. Özellikle bazı Şii milis grupların Sünni bölgelerdeki sivillere karşı ayırım gözetmeksizin uyguladığı şiddet, uluslararası kamuoyunda da dikkat çekmekte ve bu konu hakkında pek çok yazı, analiz kaleme alınmaktadır. Örneğin Tirana Hassan'ın İnsan Hakları İzleme Örgütü için hazırladığı raporda Şii milislerin Kerkük'ün Yenice bölgesinde evleri yağmaladıklarını, İŞİD sebebiyle yerlerinden olan insanların Şii milislerin korkusundan geri dönemediklerini, dönmek isteyenlerin ise milisler tarafından İŞİD sempatisini olmakla suçlanıp işkence gördüklerini belirtmektedir.⁴⁶ Uluslararası Af Örgütü de "Mutlak Dokunulmazlık: Irak'ta Milis Yönetimi" (Absolute Impunity: Militia Rule in Iraq) isimli raporunda çok sayıda Sünni'nin Şii milisler tarafından kaçırıldığını, tutuklandığını ve öldürüldüğünü yazmaktadır.⁴⁷ Al-Jazeera'deki bir habere göre ise Irak ordusuna bağlı Dicle Operasyon Gücü komutanı Abdülemir Zeydi, bazı Şii milislerin İŞİD'den kurtarılan bölgelerde intikam duygusuyla hareket ederek ev yakma ve katliam gibi işlere giriştiğini doğrulamış ve bu saldırıları yapan bazı milislerin tutuklandığını belirtmiştir.⁴⁸ Milislerin uyguladığı şiddet Irak'ta mezhepsel şiddetin ve Sünnilerin öfkesinin artmasına sebep olmaktadır. Söz konusu milislerin Irak hükümeti tarafından desteklenmesi ise Sünnilerin İŞİD ile mücadele konusunda merkezi hükümet safına geçmesini zorlaştırmaktadır.

Irak içerisinde artan şiddet sarmalı insanları yerlerinden göç etmeye, yıllardır yaşadığı toprakları bırakmaya zorlamaktadır. Irak Göç ve Göçmenler Bakanlığı'nın açıklamasına göre 2014 yılındaki çatışmalardan dolayı yaklaşık 2 milyon 500 bin insan yerlerini terk etmiştir.⁴⁹ Bu rakam 2006-2008 yılları arasındaki iç savaş döneminde yerlerini terk edenlerin (1 milyon 600 bin⁵⁰) sayısından çok daha fazladır ve bu da Irak'taki güvenlik krizinin ne derece ciddi boyutlara ulaştığını göstermektedir. Yıl boyunca devam eden şiddet sebebiyle Irak'ta hayatını kaybedenlerin sayısında da bir önceki yıla göre çok büyük bir artış yaşanmıştır. Iraq Body Count'un açıkladığı rakamlara göre 2014 yılı içinde 17 bin 73 sivil şiddet olayları yüzünden hayatını kaybetmiştir.⁵¹

Ekonomi

Ekonomisi petrol ihracatı üzerine kurulu olan Irak'ın 2014 yılı içerisinde yaşadığı siyasi ve askeri krizler petrol üretimine ve ihracatına çok büyük oranda olumsuz bir etkide bulunmamıştır. Zira petrol üretiminin önemli bir kısmı ülkenin güneyinde gerçekleştirilmekte ve yine bu bölgeden dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır. Ancak İŞİD'in Irak içerisindeki ilerleyişi ve Erbil ile Bağdat yönetimleri arasındaki petrol anlaşmazlığı nedeniyle bir türlü istenilen

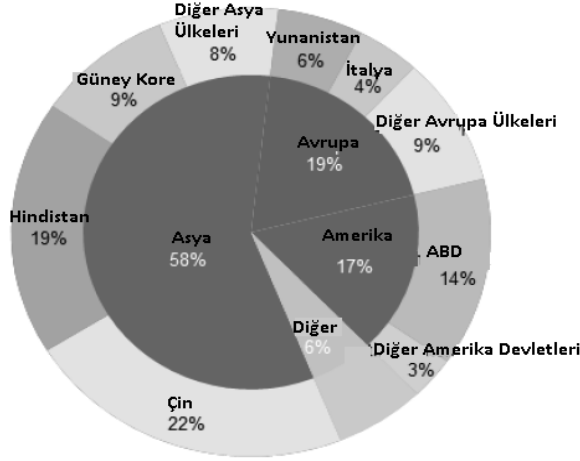
üretim seviyesi yakalanamamıştır. Ancak yavaş da olsa 2014 yılında üretimde artış sağlanmış ve yaklaşık olarak 3,4 milyon varillik bir üretime ulaşılmıştır. Petrol üretimine ilişkin çok sağlıklı veri elde etmek her ne kadar güç olsa da Irak'ın 2,9 ile 3,4 milyon varil arasında bir petrol üretimi gerçekleştirildiği belirtilmektedir.⁵²

Buna ilaveten IŞİD'in, IKBY'nin kontrolü altındaki önemli petrol üretim bölgeleri olan Kurmala, Dome ve Şakhan'ı ele geçiremediğini de belirtmek gerekir.⁵³ Ajeel, Hamrin, Kayara, Balad, Ain Zalah, Batma ve Najma bölgelerini ele geçiren IŞİD, ABD'nin hava saldırılarını başlatmasının ardından bu bölgelerden bazılarının kontrolünü kaybetmiştir.⁵⁴ IŞİD'in ele geçirdiği bölgelerdeki üretimin toplamda 43.000-50.000 bin varil civarında olması,⁵⁵ ele geçirilen bölgelerin Irak'ın petrol üretimine çok büyük bir darbe vurmadığını da göstermektedir. Merkezi hükümete karşı gerçek tehdit, IŞİD'in Irak'ın en büyük petrol rafinerisinin olduğu Beyci'ye saldırması sonucu gelmiştir. Ancak bu saldırı da daha sonra püskürtüldüğü için petrol üretimi ve sevkiyatı devam etmiştir.

Buna ilaveten aralık ayında Erbil ile Bağdat yönetimleri arasında petrol konusunda varılan anlaşmanın ardından Kuzey Irak petrollerinin de Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı ve Kuzey Irak ile Türkiye arasında inşa edilen hat üzerinden ihraç edilmesine izin verilmesi ve bu üretimin günde 600 bin varile çıkartılmasının planlanması, Irak ekonomisi için önemli bir girdinin daha sağlanmış olduğunu göstermektedir. Irak Petrol Bakanı Adil Abdül Mehdi'nin yaptığı açıklamada aralık ayında 4 milyon varillik üretim gerçekleştirilerek ülke tarihinin rekorunun kırıldığı belirtilmiştir. Mehdi ayrıca Kerkük petrollerinin de pazarlanmaya başlanmasının bu artışta önemli bir payının olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶ Bu da göstermektedir ki 2015 yılında Irak, petrol üretiminde yeni rekorlar görebilecektir.

Netice itibarıyla 2014 yılında günde ortalama 2,6 milyon varil petrol ihraç edilirken 760.000 varil petrol de ülke içerisinde tüketilmiştir. İhraç edilen petrolün büyük bir kısmı Çin, Hindistan, ABD ve Güney Kore'ye gitmiştir.⁵⁷ Irak'ın genel ihracatı ve ithalatına bakıldığında ise hafif bir düşüşün olduğu görülecektir. 2014 yılında yaklaşık olarak 89 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirilirken 49 milyar dolar civarında da ithalat yapılmıştır.⁵⁸

Tablo 1: Ülkelere Göre Irak'ın 2014 yılı Ham Petrol İhracatı

Kaynak: "Country Analysis Brief", *U.S Energy Information Administration*, 30 Ocak 2015, s. 13.

Dış Politika

ABD'nin Irak'ta Varlığını Yeniden Artırması

Obama yönetimiyle birlikte Ortadoğu coğrafyasından askeri olarak çıkmayı, en azından askeri varlığını azaltmayı hedefleyen ve bu bağlamda ilgisini Asya-Pasifik'e kaydıran Washington yönetimi, IŞİD'in 2014 yılında Irak ve Suriye'de etkinliğini artırması üzerine tekrar kapsamlı bir Irak politikası geliştirme ihtiyacı hissetmiştir.⁵⁹ Özellikle 2014 yılının ikinci yarısında IŞİD'in Irak ve Suriye'de kontrol altında tuttuğu toprakları genişletmesi, ağustos 2014'te Amerikalı gazeteciler James Foley'i ve Steven Sotloff'u boğazını keserek öldürmesi⁶⁰ ve Sincar Dağı'nda Ezidilerin mahsur kalması, Obama yönetimini IŞİD karşısındaki pasif tutumunu değiştirmeye zorlamıştır. Zira Obama da CBS televizyonunda yayınlanan bir programda yaptığı açıklamada kendi istihbarat kuruluşlarının IŞİD'i hafife aldıklarını ve Irak ordusunun bu terör örgütüne karşı mücadele edebileceğini düşündüklerini söylemiştir.⁶¹

Haziran ayından itibaren politika değişikliğine gittiğini gösteren ABD, Bağdat yönetimini eleştirmeye başlamış ve Maliki'nin ülkenin ulusal birliğini sağlamak için yeterli çabayı göstermediğini belirtmiştir. Hatta Obama, bu konuda harekete geçmek için öncelikle Iraklıların kendi aralarındaki sorunları çözmeye yönelik adımlar atması ve birlik oluşturmaya çalışmaları gerektiğini ifade etmiş⁶² ve IŞİD'e karşı operasyon konusunda aceleci davranmamıştır.

Bağdat yönetimi, Musul'un düşmesinin ardından ABD'den IŞİD'e karşı müdahalede bulunmasını istemiştir. Obama yönetimi ise önce 300 kişilik bir askeri danışmanı Irak'a göndererek Bağdat ve Erbil'de operasyon merkezleri kurarak müdahale seçeneklerini değerlendirmiştir.⁶³ Askeri olarak ilk müdahale ise bu talepten ancak bir ay sonra IŞİD'in Musul'daki ilerleyişi ABD güçlerine tehdit olacak seviyeye gelmesi üzerine sınırlı bir hava saldırısı şeklinde gerçekleşmiştir. Erbil ve Sincar dağı civarında gerçekleşen bu saldırılar IŞİD'in Musul Barajı'nı ele geçirmesiyle birlikte artış göstermiştir. Daha sonra ABD'nin hava saldırıları ve Peşmerge'nin de karadan müdahalesiyle baraj tekrar geri alınmıştır.⁶⁴

Eylül ayına yani IŞİD'in Kobani saldırısına kadar net bir strateji açıklayamayan ABD yönetimi,⁶⁵ Irak'ın IŞİD'le mücadeledeki yetersizliğinin ortaya çıkması ve bu sorunun görünenden çok daha büyük olduğunun anlaşılması üzerine IŞİD'le mücadelede koalisyon arayışlarını başlatmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki ABD'yi harekete geçirmeye zorlayan asıl dinamik ABD'li gazetecilerin ve Kasım 2014'te yine ABD'li bir yardım görevlisi olan Peter Kassig'in IŞİD tarafından öldürülmesi⁶⁶ ve bu görüntülerin basına servis edilmesi olmuştur. Bu olaylar ABD kamuoyunun kendi karar vericiler üzerindeki baskısını artırmasını beraberinde getirmiş ve Obama yönetimi IŞİD konusuyla daha ciddi ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Obama yönetimi müdahale süreciyle ilgili kararlarını 11 Eylül'de açıklamıştır.

Açıklanan kararlara göre Washington yönetimi IŞİD'in her türlü hedeflerinin vurulacağını, yabancı asker ve finans kaynaklarının kesilmesi için çalışmaların yapılacağını, Irak'taki yerel silahlı güçler ve Suriye'deki ılımlı muhalif gruplarla işbirliğine gideceklerini ve IŞİD'le mücadelede uluslararası işbirliğini sağlamak için bir koalisyon kuracaklarını ifade etmiştir.⁶⁷ Eylül ayında gerçekleşen NATO zirvesinde de konu gündeme gelmiş ve ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, NATO müttefiklerine IŞİD'le mücadele çağrısında bulunmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde 10 NATO üyesinin dahil olmasıyla ortaya çıkan koalisyon, Ortadoğu devletlerini de bu oluşuma davet etme konusunda mutabık kalmıştır. Ancak askeri operasyon görüşmeleri ise devam etmiştir.⁶⁸

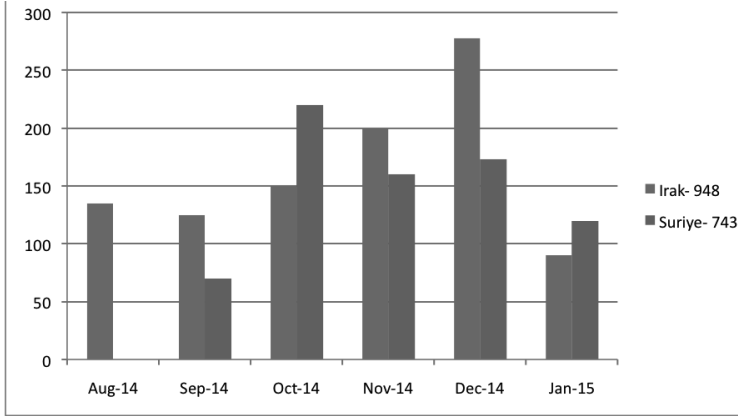
Diğer taraftan ABD ile Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin IŞİD'in Irak içerisindeki ilerleyişinden çok da fazla etkilenmediği görülmektedir. Zira 2013 yılında iki ülke arasındaki toplam dış ticaret hacmi 15,3 milyar dolar olurken 2014 yılının ilk 11 aylık dönemde 14,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.⁶⁹ IŞİD'in özellikle Haziran 2014'ten itibaren Irak topraklarında etkinliğini artırdığına hesaba kattığımızda ABD'nin Irak'la arasındaki ithalat ve ihracat rakamlarına bakarak ikili ekonomik ilişkilerin bu sorundan etkilenip etkilenmediğini ortaya koyabiliriz. Bu bağlamda 2013 yılı Haziran-Aralık arası dönemde ABD, Irak'a 959,4 milyon dolarlık ihracat yaparken, Irak'tan 5,6 milyar dolar tutarında ithalat gerçekleştirmiştir. 2014 Haziran-Aralık arası dönemde ise ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği ihracat 902,7 milyon dolar, ithalatı ise 6,7 milyar dolar civarında olmuştur.⁷⁰ Bu durum da ABD ile Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin IŞİD'in Irak içerisindeki saldırılardan çok da

fazla etkilenmediğini hatta iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin 2014 yılında bir önceki yıla göre artışa geçtiğini göstermiştir.

Koalisyon Güçleri ve IŞİD'le Mücadele

10 Haziran 2014 tarihinde IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi üzerine hızlanan müdahale çalışmaları ABD'nin öncülüğünde bir koalisyon gücünün oluşturulmasıyla neticelenmişti. Daha sonra John Kerry bu ittifakı genişletmek için birçok ülkeyi ziyaret ederek askeri operasyona destek bulmaya çalışmıştır. Aralık 2014 itibarıyla ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre IŞİD'e karşı oluşturulan koalisyona 60 devlet askeri, lojistik veya mali olarak destek vermektedir.⁷¹

Tablo 2: Irak ve Suriye'de IŞİD'e Karşı Gerçekleştirilen Hava Saldırıları

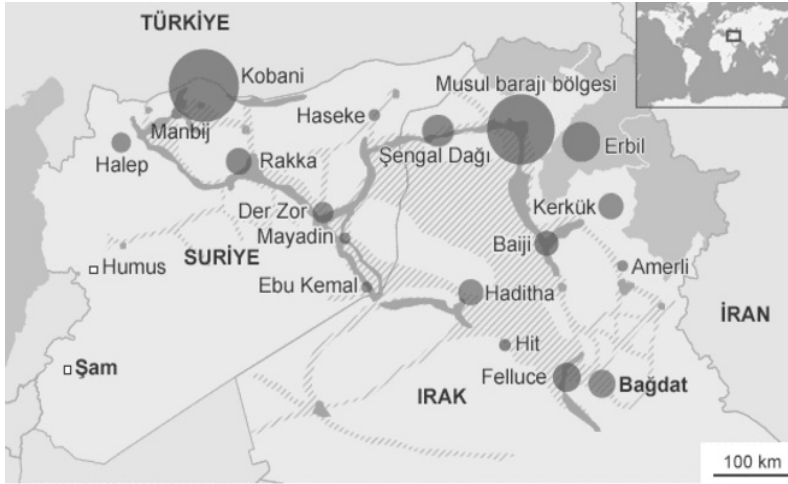

Kaynak: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> adresinden çevrilmiştir. 16 Ocak 2015.

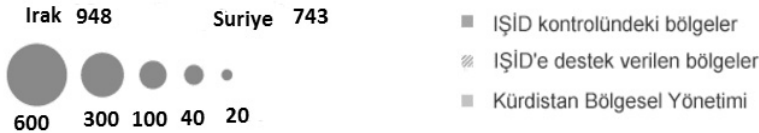
Ağustos ayında Musul bölgesinde yoğunlaşan hava saldırıları, IŞİD'in beklenmedik bir şekilde Suriye'nin kuzeyindeki Kobani'ye saldırması üzerine bu bölgeye yoğunlaşmıştır. Ancak ABD'nin ve koalisyon güçlerinin hava operasyonlarının sayısının ve şiddetinin artması IŞİD tehlikesini ortadan kaldırma veya zayıflatma noktasında eksik kalmıştır. Zira IŞİD'i besleyen ve yayan temel sebepler üzerine odaklanmadan sadece terörle mücadele kapsamında askeri tedbirlerin alınması, Irak içerisindeki mezhepçi ayrışmanın dikkate alınıp bu sorunun ortadan kaldırılmaya çalışılmaması ve Suriye'de büyük oranda IŞİD ve El-Nusra cephelerini hedef alan saldırıların gerçekleştiriliyor olması, bu sorun karşısında etkin bir çözümün ortaya konamamasının nedenlerinden sadece bir kaçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Koalisyon güçlerinin IŞİD'e karşı karadan müdahaleleri Peşmerge güçleri ve Irak ordusuna mensup kuvvetler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu strateji henüz net bir kazanıma dönmese de Kuzey Irak bölgesinde ve Kobani'de IŞİD'in ilerleyişi durdurulmuş, hatta sınırlı da olsa birtakım topraklar geri alınmıştır.⁷²

Ülkenin güney kesiminde ise Şii milislerin İran desteğiyle devreye girmesi ve Anbar vilayetine ilerlemesi kara hareketının bir diğer versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar ABD, İran ile bir ittifak ilişkisi içerisinde hareket etmediğini belirtse de John Kerry yaptığı bir açıklamada İran'ın IŞİD'e karşı gerçekleştirmiş olduğu saldırıları olumlu karşıladığını ifade etmiştir.⁷³ Öyle ki, Şii milisler Anbar'ın batısındaki Aynul Esed askeri üssünü kuşatırken aynı tarihlerde Obama yönetimi de Anbar'a 1500 yeni askeri dayanışman gönderdiklerini açıklamıştır.⁷⁴

Harita 1: Koalisyon Güçlerinin Irak ve Suriye'deki Hava Saldırıları

14 Ocak 2015 tarihine kadar teyit edilmiş olan hava saldırıları

Kaynak: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> adresinden alınıp Türkiye'ye çevrilmiştir. 16 Ocak 2015.

Diğer taraftan koalisyon saldırıları örgütün lider kadrosunu hedef almakta ve böylelikle örgütün yapısında bir çözülme meydana getirmeye çalışmaktadır. Ekim ayında Musul'da yapılan bir saldırı sonrasında Ebu Bekir el-Bağdadi'nin öldürüldüğüne dair birçok iddia ortaya atılmış fakat bu tam olarak doğrulanamamıştır. Bağdadi ise 13 Kasım 2014 tarihinde bir ses kaydı yayınlarak hava saldırılarının başarısız olduğunu, ABD ve müttefiklerinin "acziyet içerisinde olduklarını" ve o zamana kadarki en büyük hacli mücadelesinin başarısızlıkla sonuçlanacağını açıklamıştır.⁷⁵ Bu saldırılar yukarıda da ifade edildiği üzere IŞİD'in yeterince etkisini azaltmamış bilakis IŞİD'e katılan yabancı savaşçıların sayısını artırmıştır. Bunun yanında IŞİD liderlerinin yazılı ve görsel medya -Battar ve Bunyan adlı medya organları- aracılığıyla

yürüttüğü propaganda faaliyetleri de aşırı radikal gençleri IŞİD saflarına çeken bir sonuç ortaya çıkarmıştır.⁷⁶ Özellikle 10 Kasım 2014 tarihinde içlerinde Ensar Beytil Makdis isimli Mısır menşeli örgütün de aralarında olduğu 5 örgütün IŞİD’ e katılması ve “halife”ye biat etmesi IŞİD’in cazibesini yitirdiğini ortaya koymaktadır.⁷⁷

İran ile İlişkiler: IŞİD’e Karşı İşbirliği

Maliki’nin başbakanlığı döneminde Bağdat merkezli dış politika izleyen İran, son yıllarda bunu farklılaştırarak IKBY ile de ilişkilerini sıcak tutmaya özen göstermeye başlamıştır. Özellikle IŞİD’in Musul’u alması ve Erbil’e doğru ilerlemesi üzerine Tahran yönetimi Barzani yönetimine silah ve mühimmat desteği sağlamıştır. Bu bağlamda İran’ın Irak’la 2014 yılı gelişmelerini Bağdat ve Erbil yönetimiyle ilişkiler olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

2005 yılından itibaren sıkı bir işbirliği içerisinde hareket ettiği, 2010 seçimlerinde büyük destek verdiği Maliki’nin 2014 seçimlerini de kazanmasına rağmen Tahran yönetiminin Maliki’ye karşı tavrı eskisi gibi olmamıştır. Önceki seçimlerde ABD dahil herkesin Irak’ta yapılan seçimlere ve bunun sonuçlarına saygı duyması gerektiğini açıklayan İran, söz konusu seçimlerden sonra Maliki karşıtı kesimleri de dikkate alarak kendisine eskisi gibi destek vermeyerek sessiz kalmıştır.⁷⁸ Bunun arka planında Maliki’nin iktidarı boyunca sorun yaşadığı Sünniler ve Kürtlerin yanı sıra Ammar el-Hekim, Mukteda es-Sadr ve İbrahim Caferi gibi Şii aktörlerin de Maliki karşıtı bir tavır alması etkili olmuştur. Buna ilaveten yeni başbakan Haydar el-Abadi’nin de İran’la yakın bağlara sahip bir Şii lider olması Tahran’ın Abadi karşıtı bir tavır almasını açıklamaktadır. Konuyla ilgili bir açıklama yapan İran Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Ali Şamkani, bütün Iraklı grupların ve koalisyonların bir araya gelerek çalışması ve ulusal birliği sağlamaları gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁹ Bu ifade Tahran yönetiminden Maliki’ye ve onun uygulamakta olduğu politikalara ilişkin bir mesaj olarak okunabilir. Ayrıca Seçimlerden sonra Abadi’ye destek vermeleri de buna örnek gösterilebilir.

İran’ın Irak politikasını şekillendiren veya etkileyen bir diğer önemli faktör ise IŞİD’in Irak içerisindeki ilerleyişidir. Musul ve Tikrit’in IŞİD tarafından ele geçirilmesi, diğer Sünni gruplardan da bu örgüte destek verilmesi ve Irak ordusunun yapılan saldırılar karşısında başarısız olması İran açısından ciddi güvenlik riskleri ortaya çıkarmıştır. Kendi güvenliğinin Irak’ın güvenliğinden geçtiğini düşünen İran, Irak’a askeri yardımda bulunarak IŞİD’le mücadele edilmesine destek vermektedir. İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ali Yunusi, IRNA haber ajansına verdiği mülakatta, Irak ordusunun İran’ın yardımları sayesinde IŞİD’e karşı savaştığını ve ilerleyebildiğini söylemektedir.⁸⁰ Ancak uluslararası basına yansıyan haberlere göre İran, sadece askeri destek vermemekte aynı zamanda fiili olarak da bir şekilde savaşın içerisinde yer almaktadır. İran Devrim Muhafızları’nın özel birliği olan Kudüs Gücü ve

İran'ın en ünlü komutanlarından Kasım Süleymani'nin Irak güçlerini ve Şii milisleri organize ederek bu savaşın sürdürülmesini sağladığı da iddia edilmektedir.⁸¹ Bunun yanında Samarra şehrinde İranlı Tuğgeneral Hamid Tagawi ve daha sonra İran Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı komutan Mehdi Mavruzi'nin⁸² ve toplamda 29 İran askerinin IŞİD'le girdikleri çatışmalarda öldürülmesi Tahran yönetiminin Irak'a vermiş olduğu desteği gözler önüne sermektedir.⁸³ Ayrıca Aralık 2014'te İran hava kuvvetlerine ait F4 Fantom uçaklarının Bağdat'ın doğusunda İran sınırındaki Diyala şehrinde IŞİD mevzilerini bombaladığı açıklanmıştır. Bu saldırıların ABD ile koordinasyon halinde yapılmadığı ve İran'ın kendi inisiyatifıyla gerçekleştirildiği de yine İranlı yetkililerce ifade edilmiştir.⁸⁴

Buna ilaveten Tahran yönetimi IŞİD'le mücadele bağlamında Kuzey Irak Yönetimiyle de ilişkilerini geliştirmenin yolunu bulmuştur. Uzun vadeli stratejilerde Kuzey Irak Yönetimi'nin politikalarını kendisi için tehdit olarak kabul etse de IŞİD gibi bir tehlike karşısında hem Bağdat hem de Erbil yönetimine yüklü miktarda silah göndererek desteğini açıkça göstermiştir. Gerek Barzani'nin gerekse Abadi'nin açıklamaları da İran'ın vakit kaybetmeden askeri destek gönderdiğini ortaya koymaktadır.

Askeri ve siyasi alanda İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artmasına paralel olarak ekonomik işbirliği de 2014 yılında gelişme göstermiştir. Gerek Türkiye'nin Irak'ın güneyindeki bölgelerde ekonomik olarak zayıflaması ve gerekse de IŞİD'den dolayı buralarda diğer ülkelerin faaliyet alanlarının kısıtlanmasından dolayı İran ortaya çıkan bu boşluğu doldurmaya başlamıştır. Türkiye'nin Irakla ticaretinin düşüş gösterdiği bir dönemde İran'ın ihracatı 2013 yılındaki 12 milyar dolardan 2014 yılında 13 milyar dolara çıkmıştır.⁸⁵ Dolayısıyla IŞİD'in Irak içerisindeki ilerleyişinin İran'la Irak arasındaki ticareti olumsuz etkilediğini söylemek doğru olmayacaktır.

Türkiye ile İlişkiler: Abadi Yönetimiyle Restorasyon

2013 yılında iki ülke arasındaki tansiyonun hızlı bir şekilde yükselmesine rağmen aynı yılın sonlarına doğru özellikle dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Bağdat'ı ziyaretiyle birlikte ilişkiler yumuşamaya başlamıştı. Maliki yönetimi, Türkiye'yi Irak'taki Sünni azınlığı kışkırtmak ve İKBY ile anlaşarak Irak'ın hem egemenliğine hem de ekonomisine zarar vermekle suçlarken, dönemin Erdoğan hükümeti de Maliki'nin Sünnilere ayrımcılık yaparak siyasi hayattan uzaklaştırdığını ve uyguladığı politikaların IŞİD'in Irak'ta güçlenmesine neden olduğunu savunmuştur. Karşılıklı suçlamalarla bir türlü istenilen düzeye getirilemeyen ilişkiler, IŞİD'in Irak'taki ilerleyişi ve İKBY ile Türkiye arasındaki ekonomik yakınlaşmadan dolayı 2014 yılının ilk yarısında da kötü seyretmiştir.

Abadi'nin başbakan olması Türkiye tarafından olumlu karşılanmış ve uzun süredir tıkanmış durumda olan ilişkilerin önünün açılması için bir fırsat olarak görülmüştür. Bu çerçevede Irak'ın yeni Dışişleri Bakanı İbrahim Caferi

5-7 Kasım 2014 tarihleri arasında Ankara'yı ziyaret ederek Başbakan Davutoğlu ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmelerde bulunmuştur.⁸⁶

Caferi'nin ziyaretinin ardından Başbakan Davutoğlu beraberinde kalabalık bir heyet ile 20-22 Kasım 2014 tarihleri arasında Bağdat'ı ve Erbil'i ziyaret etmiştir.⁸⁷ Bağdat ve Erbil yönetimleri arasındaki petrol anlaşmazlığının çözüme kavuşturulmasından bir hafta sonrasına denk gelen bu ziyaret Ankara-Bağdat-Erbil arasında yeni bir işbirliği zemini oluşturmaya yönelik önemli bir adım olmuştur. Zira Davutoğlu'nun ekibinde çözüm süreci, ekonomi ve güvenlikle ilgili dört önemli ismin de (Hakan Fidan, Yalçın Akdoğan, Nihat Zeybekçi ve Efkan Ala) olması ziyaretin kapsamının sadece siyasi ilişkilere odaklı olmadığını göstermektedir. IŞİD'in ilerleyişi karşısında güvenlik alanındaki işbirliği imkanları, Türkiye'nin Kürt sorununu çözmeye yönelik girişimleri ve PKK meselesi, Bağdat-Erbil-Ankara arasında ekonomik özellikle enerji işbirliğinin geliştirilmesi gibi ana konular gündeme gelmiştir.⁸⁸ Bağdat'taki temaslarının ardından 21 Kasım'da Erbil'e geçen Davutoğlu burada Başbakan Neçirvan Barzani ve Başkan Mesut Barzani ile bir araya gelmiştir. Enerji alanındaki işbirliğinin yanı sıra Peşmerge güçlerinin eğitimi konusu da gündeme gelmiş ve Türkiye, Diyana Eğitim Merkezi'nde Peşmerge güçlerini eğitmeye devam edeceğini belirtmiştir.⁸⁹

Davutoğlu'nun ziyaretinden kısa bir süre sonra Irak Başbakanı Haydar el-Abadi 21 Aralık 2014'te Türkiye'yi ziyaret ederek birçok konuyu gündeme getirmiştir. Özellikle IŞİD'le mücadelede Türkiye'nin desteğine vurgu yapan Abadi, istihbarat paylaşımı konusunda ve IŞİD'e dışarıdan verilen desteğin önlenmesi noktasında Türkiye'nin kendilerine yardımcı olabileceğini belirtmiştir.⁹⁰ Caferi'nin ziyaretinde de gündeme gelen "bölgesel güvenlik" bağlamında bir işbirliğinden bahsedilmesi Irak'ın Türkiye'yi yeni stratejik hedefler doğrultusunda bir ortak olarak görmeye başladığını göstermektedir. Bu hedef doğrultusunda 2009 yılında kurulan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin yeniden aktif hale getirilmesi ve Ortak Kabine Toplantılarının tekrar başlatılması düşüncesi gündeme getirilmiştir.⁹¹

Türkiye'nin Irak politikasını etkileyen bir diğer önemli gelişme ise IŞİD'in 10 Haziran 2014'te Musul'u işgal edip Türkiye'nin Musul Konsolosluğu'nu ele geçirmesi ve 49 personeli rehin almasıdır.⁹² 49 rehinenin IŞİD'in elinde olması Türkiye'nin bu örgüte karşı sert açıklamalarda bulunmaktan veya askeri tedbirler noktasında birtakım faaliyetler içerisine girmekten alıkoymaktaydı. Bu durum Kuzey Iraklı yöneticiler tarafından da dile getirilmekte ve Türkiye'nin IKBY'ye, IŞİD'le savaşta yeterince destek vermediği şeklinde ifade edilmekteydi.⁹³ Ne var ki, daha sonra yapılan açıklamalar Türkiye'nin söz konusu süreçte IKBY'ye insani yardımların yanı sıra askeri yardımlarda da bulunduğunu fakat bunun açıklanmasını istemediğini ortaya koymaktadır.⁹⁴ Zira Türkiye'nin Kürtlere açıkça askeri destek verdiğinin açıklanması durumunda 49 rehinenin hayatları tehlikeye girebilirdi.

Türkiye'nin IŞİD'le mücadeledeki pozisyonunu değiştirmemesi ya da Batılı veya bölgesel devletlerin istediği çizgide hareket etmemesinin bir diğer

nedeni de Türkiye'nin IŞİD sorununu ortadan kaldıracak önlemler noktasında diğer devletlerden farklı düşünüyor olmasıdır. Sadece hava saldırıları ve sınırlı operasyonlarla IŞİD'in sonlandırılmayacağını düşünen Türkiye, meselelerin daha derine inilerek Suriye'deki Esad rejiminin devrilmesi ve Irak içerisinde bütün kesimleri kucaklayan bir hükümetin kurulması gerektiğini savunmaktadır. Bundan dolayı Irak ve özellikle IŞİD'e karşı savaşta IKBY ile beklenen işbirliği hayata geçirilememiştir. Bu süreçte IŞİD'in Kuzey Irak bölgesine saldırıp Sincar, Zummar, Musul Barajı ve Mahmur bölgesini ele geçirmesi üzerine IKBY Türkiye'den askeri önlemler almasını ve IŞİD'e karşı müdahalelerde bulunmasını beklemiştir. Türkiye ise insani yardımları ön plana çıkaran ve IŞİD'e karşı uluslararası bir işbirliğinin sağlanmasına yönelik politikalar yürütmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda Türkiye uzun süredir yapmakta olduğu insani yardımları IŞİD'in Musul'u ele geçirmesinin ardından artırarak devam ettirmiştir. Duhok vilayetinin Şariya bölgesinde 20.000, Zaho Bersiva'da ise 12.500 kişilik çadır kent kuran Türkiye, Zaho Derabun'da da 2.500 kişilik bir toplanma merkezi kurarak bölgede insani yardımlar noktasında aktif bir politika yürütmektedir. Bu bağlamda Irak'ta kamp kuran tek ülke Türkiye olmuştur.⁹⁵

Bunların yanında Türkiye, gerek kendi içerisinde yürütmekte olduğu çözüm sürecinde, gerekse Kuzey Irak'taki ve Suriye'nin kuzeyindeki sorunlarda IKBY ile işbirliği yapmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda Peşmerge güçlerinin Türkiye topraklarını kullanarak Kobani'ye geçişine izin vererek IŞİD'e karşı savaşta Kürtlere destek vermiştir. YPG'nin ısrarla Türkiye'den sadece silah talep ettiklerini iletmesine rağmen Ankara yönetimi Peşmerge ve Özgür Suriye Ordusu güçlerinin eş zamanlı girmesi konusunda ısrarcı olmuş ve bunu kabul ettirmiştir.⁹⁶ Böylelikle olası bir çözümde Ankara yönetimi Peşmerge'yi meşru bir muhatap olarak aldığı bir kez daha göstermiştir.

Siyasi ve askeri konuların haricinde Kuzey Irak yönetimiyle Türkiye arasındaki en önemli konu başlığı son yıllarda olduğu gibi bu yılda da enerji olmuştur. 2013 yılıyla birlikte alevlenen enerji tartışmaları Bağdat, Erbil ve Ankara arasında büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmıştı. 2014 yılındaki seçimlerden sonra Maliki iktidarının son bulup yerine Abadi'nin gelmesi, bu üç merkez arasındaki gergin ilişkiler ağını yumuşatmıştır. Bu sürecin birinci adımı Bağdat ve Erbil yönetimleri arasında Aralık ayında varılan anlaşma olmuştur. İkinci adımı ise Bağdat yönetiminin Kuzey Irak petrollerinin yanı sıra Irak'ın enerji kaynaklarının da Türkiye üzerinden ihraç edilmesine yeşil ışık yakmasıdır. Abadi, Türkiye ziyareti sırasında Davutoğlu ile birlikte yaptığı ortak basın açıklamasında, Irak enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılmasından yana olduklarını ifade ederek⁹⁷ işbirliğinin sadece Kuzey Irak petroleri ve doğalgazıyla sınırlı olmayabileceğini de göstermiştir.

2014 yılının sonlarına doğru oluşan bu işbirliği iki ülke arasındaki ticaret rakamlarına henüz tam olarak yansımamıştır. Çünkü Haziran 2014'te başlayan IŞİD saldırıları Türkiye ile Irak arasında son yıllarda önemli bir artış

gösteren ticareti olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin Ocak-Mayıs 2013 tarihleri arasında Irak'a gerçekleştirmiş olduğu ihracat 4,5 milyar dolar civarında olurken bu rakam Ocak-Mayıs 2014 tarihleri arasında yani IŞİD'in Musul'a saldırıları başlamadan önce yaklaşık olarak %13,3 artış göstererek 5,1 milyar dolar olmuştur. Fakat IŞİD'in Haziran ayından itibaren Musul'u ele geçirmesi ve Erbil'e doğru ilerlemesi Türkiye'nin ticaretini sekteye uğratarak önemli bir düşüşün yaşanmasına neden olmuştur. Sadece Haziran ayında bir önceki yıla göre %19,7, Temmuz ayında ise %45,5'lik bir düşüş yaşanmıştır. 2014 yılı toplamında ise 10,8 milyar dolarlık bir ihracat gerçekleştirilerek toplamda bir önceki yıla göre %10,1'lik bir kayıp yaşanmıştır.⁹⁸ İthalat rakamlarına bakıldığında ise çok az da olsa bir artış olduğu gözükmektedir. 2013 yılında 146 milyon dolarlık bir ithalat yapılırken 2014 yılında 268 milyon dolar seviyesinde gerçekleştirilmiştir.⁹⁹

Sonuç

Irak için 2014 yılında pek çok dönüm noktası yaşanmıştır. Özellikle 30 Nisan seçimlerinin ardından ağustos ayına kadar yaşanan yaklaşık dört aylık süreçte hem güvenlik hem de siyasi krizler tüm dikkatlerin Irak'a yönelmesine sebep olmuştur. Bu süreçte Musul'un IŞİD ve Sünni grupların eline geçmesi kadar önemli olan bir diğer husus sekiz yıllık Maliki iktidarının sona ermesi olmuştur. Yeni kurulan Abadi hükümeti ile birlikte Sünnilerin merkezi hükümetle ilişkilerinde yumuşama belirtileri görünse de tam manasıyla bir ortaklık sağlanamamıştır. Sünnilerin yönetime dahil edilmesi için Abadi'nin daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir. Sünnilere yönelik olumlu söylemlerini hayata geçirmede daha istekli davranmalıdır aksi takdirde Sünnilerin ana kesiminin merkezi yönetime destek vermeleri zor gözükmektedir.

İç siyasette yeni hükümet tüm Irak'ı kucaklayıcı politikalar üretmek için çalışırken dış siyasette de benzer adımlar atmaktadır. İlişkilerinin gergin olduğu Türkiye ve Suudi Arabistan gibi bölgenin önemli ülkeleri ile karşılıklı üst düzey ziyaretler yoluyla ilişkilerini düzeltmek için adımlar atmıştır. Bu bağlamda Suudi Arabistan 1991 yılından beri kapalı tuttuğu Bağdat Büyükelçiliği'ni yeniden faaliyete geçireceğini duyurmuştur. Bunun yanında ABD ve İran Irak'ın güvenliğini sağlama gerekçesiyle ülke üzerindeki nüfuzlarını 2014 yılı içerisinde genişletmişlerdir. ABD Irak ordusuna eğitim ve destek vermek üzere çok sayıda askeri personelini Bağdat'a gönderirken, İran ise Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü vasıtasıyla Irak'taki Şii milislere destek vermektedir. Bu gelişmeler ışığında bakıldığında 2014 yılındaki karamsar tablodan Irak'ın kısa vadede kurtulması çok zor gözükmektedir. Ancak yeni hükümetin iç siyasette tüm Iraklıları kucaklayan ve dış siyasette özellikle bölge ülkeleri ile gerginliğin yumuşatılması adına samimi politikalar üretmesi ile birlikte Irak, kaos ortamından orta vadede kurtulabilecektir.

Kronoloji

- **16 Şubat:** Şiiilerin önemli dini ve siyasi liderlerinden Mukteda es-Sadr siyaseti bıraktığını açıkladı.
- **27-30 Nisan:** ABD ordusunun çekilmesinin ardından ilk parlamento seçimleri yapıldı.
- **19 Mayıs:** Nuri el-Maliki'nin liderliğini yaptığı Kanun Devleti Koalisyonu 92 milletvekili kazanarak seçimlerde birinci parti oldu.
- **9-10-11 Haziran:** IŞİD ve silahlı Sünni gruplar Musul'u ele geçirdi.
- **13 Haziran:** Şiiilerin en büyük dini lideri Ayetullah Ali el-Sistani IŞİD'e karşı tüm Iraklıları cihada davet etmiştir.
- **15 Temmuz:** Sünni politikacı Selim el-Cuburi parlamento başkanı seçildi
- **24 Temmuz:** Kürtlerin cumhurbaşkanı adayı Fuad Masum Irak'ın yeni cumhurbaşkanı oldu.
- **11 Ağustos:** Fuad Masum Haydar el-Abadi'yi hükümeti kurmakla görevlendirdi.
- **8 Eylül:** Haydar el-Abadi'nin oluşturduğu kabine meclisten onay olarak göreve başladı.
- **11 Eylül:** Barack Obama, IŞİD'le mücadelede izleyecekleri yol haritasını açıkladı.
- **5-7 Kasım:** Irak Dışişleri Bakanı İbrahim Caferi Türkiye'yi ziyaret etti.
- **10 Kasım:** Mısır kökenli Ensar el-Makdis başta olmak üzere 5 örgüt IŞİD'e katılmıştır.
- **13 Kasım:** Ebu Bekir el-Bağdadi bir ses kaydı yayınlamakla hayatta olduğunu söylemiştir.
- **20-22 Kasım:** Başbakan Ahmet Davutoğlu ve beraberindeki kalabalık bir heyet Bağdat ve Erbil'i ziyaret etmiştir.
- **2 Aralık:** İKBY ve Merkezi Hükümet arasındaki petrol ve bütçe anlaşmazlıklarını sona erdiren anlaşma Bağdat'ta imzalandı.
- **3 Aralık:** İran hava kuvvetlerine ait bir F4 Fantom savaş uçağı Diyala şehrinde IŞİD mevzilerini bombalamıştır.
- **21 Aralık:** Irak Başbakanı Haydar el-Abadi Ankara'yı ziyaret etmiştir.
- **28 Aralık:** İranlı Tuğgeneral Hamid Tagawi Irak'ın Samarra şehrinde IŞİD'le savaşırken öldürülmüştür.

Notlar

- 1 Örgüt, ismini 2014 yılında İslam Devleti olarak değiştirse de, ulusal ve uluslararası kamuoyunda yaygın olarak İŞİD-ISIS olarak kullanıldığı için bu çalışmada da İŞİD ismi tercih edilmiştir.
- 2 Fransız Charlie Hebdo dergisinin İslam karşıtı yayınlar yaptığı ve Peygamber efendimizin karikatürlerini yayınladığını gerekçe gösteren üç adet maskeli saldırgan, 7 Ocak 2015 tarihinde derginin Paris'teki ofisine saldırı düzenlemiş ve 12 kişiyi öldürmüştür. Bu saldırıyı protesto etmek üzere 50'ye yakın devlet ve hükümet başkanları Paris'e giderek Cumhuriyet Yürüyüşü'ne katılmışlardır. "Paris'te Charlie Hebdo saldırıları için dev yürüyüş", *Sabah*, 11 Ocak 2015.
- 3 Detaylı bilgi için bkz. <https://www.iraqbodycount.org/database/>
- 4 "Shia leader Muqtada Al-Sadr calls Al-Maliki a dictator", *MEM*, 19 Şubat 2014.
- 5 "Iraqi cleric Sadr retires from politics", *Al-Jazeera*, 16 Şubat 2014.
- 6 "Hakim warns about politicization of Iraqi army", *Al-Monitor*, 18 Mart 2014.
- 7 Ali Mamouri, "Sistani calls on Iraqi voters to 'choose wisely'", *Al-Monitor*, 15 Nisan 2014.
- 8 "Haşimi Uyardı: Irak Yol Ayrımında", *Al-Jazeera Türk*, 29 Nisan 2014.
- 9 "Barzani: Bağımsız Kürt devletinin kuruluşu yakın", *Radikal*, 10 Nisan 2014.
- 10 "Iraq elections: Maliki's State of Law 'wins most seats'", *BBC*, 19 Mayıs 2014.
- 11 "Nouri al-Maliki, Iraq's prime minister, emerges biggest election winner", *CBS*, 19 Mayıs 2014.
- 12 Mamoon Alabbasi, "'Could Iraq's elections help end the Anbar crisis?", *Middle East Eye*, 29 Nisan 2014.
- 13 2014 Irak Genel Seçim İlk Resmi Sonuçları, *ORSAM*, Erişim Tarihi:29 Ocak 2015.
- 14 Hükümeti kurabilmek için kazanılması gereken milletvekilliği sayısı 165'tir.
- 15 "Kurds boycott Iraq cabinet in anti-Maliki protest", *BBC*, 10 Temmuz 2014.
- 16 "Sistani de Maliki'yi eleştirdi", *Al-Jazeera Türk*, 20 Haziran 2014.
- 17 "Iraq parliament elects Salim Jabouri as speaker", *Al-Arabiya*, 15 Temmuz 2014.
- 18 "Irak'ın yeni cumhurbaşkanı Fuad Masum", *BBC*, 24 Temmuz 2014.
- 19 "Irak'ta hükümeti Abadi kuracak", *Sabah*, 11 Ağustos 2014.
- 20 "Irak'ta Şiilerden Maliki'ye alternatif başbakan adayı", *BBC*, 11 Ağustos 2014.
- 21 "Irak'ta 'başbakan' krizi", *NTV*, 11 Ağustos 2014. /
- 22 Reidar Visser, "The Iraqi Parliament Approves the Abadi Cabinet", *Iraq and Gulf Analysis*, 9 Eylül 2014.
- 23 Reidar Visser, "Additional Ministers Approved for the Iraq Cabinet", *Iraq and Gulf Analysis*, 18 Ekim 2014.
- 24 "Süleymaniye'de memurlar işbaşı yapmadı", *Hürriyet*, 10 Şubat 2014.
- 25 "Kuzey Irak'ta memurlardan Maliki'ye maaş protestosu", *Dünya Bülteni*, 09 Mart 2014.
- 26 "Irak'ın petrol parası Halkbank'a", *Sabah*, 30 Nisan 2014.
- 27 "Bağdat ve Erbil petrol için el sıkıştı", *Hürriyet*, 14 Kasım 2014.
- 28 "Petrol anlaşması Bağdat-Erbil ilişkilerinde umut ışığı oldu", *Al-monitor*, 05 Aralık 2014.
- 29 Tim Arango, "Iraqi Government and Kurds Reach Deal to Share Oil Revenues", *The New York Times*, 02 Aralık 2014.
- 30 "Kerkük peşmerge güçlerinde", *TRT Haber*, 12 Haziran 2014.
- 31 Bilgay Duman, "Iraklı Sünnilerin Federalizm Tartışması", *ORSAM*, 23 Aralık 2014.
- 32 "Maliki Receives Warnings Against Cracking Down on Anbar Protesters", *Rudaw*, 25 Aralık 2013.
- 33 "Iraq: Government Attacking Fallujah Hospital", *Human Rights Watch*, 27 Mayıs 2014.
- 34 Mushreq Abbas, "Iraq: Four armed groups fighting in Fallujah", *Al-Monitor*, 08 Ocak 2014.
- 35 "Irak'ta hangi silahlı gruplar etkili", *AA*, 17 Haziran 2014.
- 36 Irak'ta savaşan Sünni gruplar hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Can Acun, "Irak'ta İsyanın Haritası: Silahlı Gruplar", *SETA Perspektif*, Sayı:55, Haziran 2014.
- 37 "23 killed in clashes in Iraqi city of Samarra, health officials say", *CNN*, 05 Haziran 2014.
- 38 "Day of violence across Iraq leaves scores dead", *Al-Arabiya*, 07 Haziran 2014.
- 39 Kamal Namaa "Iran rejects U.S. action in Iraq, ISIL tightens Syria border grip", *Reuters*, 22 Haziran 2014.

- 40 Recep Tayyip Gürlar ve Ömer Behram Özdemir, " 'Tevhid ve Cihad Örgütü'nden 'İslam Devleti'ne", *SETA Perspektif*, Sayı:60, Ağustos 2014, s.7.
- 41 Takvahaber isimli haber sitesi Adnani'nin konuşmasının Türkçe tercümesini yayınlamıştır. Tam metin için bkz. "Şeyh Adnani'nin Fetih Konuşması", 12 Haziran 2014. <http://www.takvahaber.net/dunya/seyh-adnaninin-fetih-konusmasi-h8606.html>
- 42 "Sistani'den İŞİD'e karşı cihad emri", *AA*, 13 Haziran 2014.
- 43 "Overt Shi'a Militia Mobilization in Mixed Areas", *ISW*, 17 Nisan 2014.
- 44 Phillip Smyth, "Hizballah Cavalcade: From Najaf to Damascus and Onto Baghdad: Iraq's Liwa Abu Fadl al-Abbas", *Jihadology*, 18 Haziran 2014.
- 45 Joel Wing, "Khorasani Brigade Another Iraq Militia That Returned Home From Syria To Fight The Insurgency", *Musings on Iraq*, 1 Ocak 2015.
- 46 Tirana Hassan, "The Gangs of Iraq", *Human Rights Watch*, 04 Kasım 2014.
- 47 "Absolute Impunity: Militia Rule in Iraq", *Amnesty International*, Ekim, 2014.
- 48 "Iraklı komutan 'intikam' saldırılarını doğruladı", *Al-Jazeera Türk*, 02 Aralık 2014.
- 49 "Irak'ta 2 buçuk milyon kişi evinden oldu", *Al-Jazeera Türk*, 04 Ocak 2015.
- 50 "IRAQ: Challenges of forced displacement within Iraq", Internal Displacement Monitoring Centre(IDMC), 2008, s.55
- 51 Detay için bkz. <https://www.iraqbodycount.org/database/>, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2015.
- 52 "Country Analysis Brief", *U.S Energy Information Administration*, 30 Ocak 2015, s. 1-20.
- 53 "FightforNorthernIraqOilAssetsIntensifies", *EnergyIntelligenceGroup*, 14Ağustos2014.
- 54 "Oil Market Report," International Energy Agency, 12 Ağustos 2014, s.19 ; "Oil Market Report," Ekim 2014, s. 20.
- 55 "FightforNorthernIraqOilAssetsIntensifies", *EnergyIntelligenceGroup*, 14Ağustos2014.
- 56 "Iraq produces record 4 million barrels per day of crude in December", *Reuters*, 18 Ocak 2015; "Iraq produces record 4 million barrels per day of crude in December", *Al Arabiye News*, 19 Ocak 2015.
- 57 "Country Analysis Brief", *U.S Energy Information Administration*, 30 Ocak 2015, s. 1-20.
- 58 "Iraq Imports 1988-2015", <http://www.tradingeconomics.com/iraq/imports>, 11 Şubat 2015.
- 59 "Sending troops back to Iraq is insanity", rt.com/op-edge/205479-us-strategy-isis-troops-iraq/, 14 Kasım 2014; "There And Back Again For U.S. Military In Iraq", www.npr.org/blogs/parallels/2014/12/31/374071914/there-and-back-again-for-us-military-in-iraq, 31 Aralık 2014
- 60 "İŞİD, ABD'li gazeteci James Foley'nin 'başını kesti' ", *BBC TÜRKÇE*, 20 Ağustos 2014; "James Foley killing: US and UK try to identify Isis militant with British accent ", *The Guardian*, 20 Ağustos 2014; "ISIS video shows execution of US journalist Steven Sotloff", *MSNBC*, 20 Ağustos 2014
- 61 "President Obama: What makes us America", <http://www.cbsnews.com/news/president-obama-60-minutes/>, 28 Eylül 2014;
- 62 "Obama urges Iraq's leaders to 'solve their problems,' reviewing US options", *Fox News*, 13 Haziran 2014.
- 63 "Obama To Send Up To 300 U.S. Military Advisers To Iraq", *ABC News*, 19 Haziran 2014.
- 64 "ABD Kuzey Irak'ta İŞİD'i vurdu", *Hürriyet*, 8 Ağustos 2014; "Kürtler Musul Barajı'nı Geri aldı", *Milliyet*, 17 Ağustos 2014.
- 65 Dönemin ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel, İŞİD tehdidini kendi gördüklerinden çok daha fazla olduğunu, Barack Obama da henüz net bir stratejilerinin olmadığını açıklamıştır.
- 66 "US 'increasingly convinced' that Isis hostage Peter Kassig is dead", *The Guardian*, 16 Kasım 2014.
- 67 'ABD'nin Irak Politikası 2014'te Kökten Değişti", *Türkiye*, 23 Aralık 2014.
- 68 "Obama announces 'core coalition' to confront ISIS threat", *The Guardian*, 6 Eylül 2014.
- 69 "Trade in Goods with Iraq", United States Census Bureau, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5050.html>, 26 Ocak 2015.
- 70 "Trade in Goods with Iraq", United States Census Bureau, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5050.html>, 26 Ocak 2015.
- 71 "US-led coalition has weakened ISIS, Kerry says", *Asharq Al-Awsat*, 3 Aralık 2014;

- 72 "İŞİD'in ilerleyişi durduruldu", *Rudaw*, 3 Aralık 2014; "İŞİD Irak'ta neredeyse Hırvatistan kadar toprağa sahip", *Radikal*, 24 Ocak 2015.
- 73 "Apparent Iran strikes on Islamic State 'positive' - John Kerry", *The Irish Times*, 3 Aralık 2014.
- 74 "Koalisyon İŞİD'e karşı ne kadar başarılı", *Al Jazeera Türk*, 27 Kasım 2014.
- 75 "Islamic State leader Abu Bakr al-Baghdadi's close aide killed in US air strike", *The Telegraph*, 9 Kasım 2014; "İŞİD Lideri Ebu Bekir Bağdadi Öldü Mü? Bağdadi'nin Ceset Fotoğrafi", *Milliyet*, 8 Eylül 2014.
- 76 "Koalisyon İŞİD'e karşı ne kadar başarılı", *Al Jazeera Türk*, 27 Kasım 2014.
- 77 "Egypt's Ansar Beit al-Maqdis pledges allegiance to ISIS", *Alakhbar English*, 10 Kasım 2014. "Egyptian militant group Ansar Beit al-Maqdis pledges allegiance to ISIS", *The Associated Press*, 10 Kasım 2014.
- 78 "Iran dramatically shifts Iraq policy to confront Islamic State", *Reuters*, 2 Eylül 2014.
- 79 "Why Iran has finally let go of Maliki", *BBC*, 13 Ağustos 2014.
- 80 "İran'dan Irak'a İŞİD'le mücadele desteği", *TRT Haber*, 27 Aralık 2014.
- 81 "Nemesis: The Shadowy Iranian Training Shia Militias in Iraq", *Newsweek*, 27 Kasım 2014; "Nemesis: The Shadowy Iranian Training Shia Militias in Iraq", *Al Monitor*, 6 Kasım 2014,
- 82 83 "İranlı komutan İŞİD tarafından öldürüldü", *CNN TURK*, 28 Aralık 2014; "İŞİD İranlı komutanı öldürdü", *Sabah*, 11 Ocak 2015
- 83 "İrak'ta 29 İran askeri öldürüldü", *Habertürk*, 5 Ocak 2015.
- 84 "Iran Attacked Islamic State Forces in Iraq", *Wall Street Journal*, 3 Aralık 2014; "Iranian air forces bombs ISIS targets Iraq, says Pentagon", *The Guardian*, 3 Aralık 2014.
- 85 "Ex-Oil Minister: Iran to Boost Gas Exports to Iraq to 50mln cbm", *Fars News Agency*, 17 Ocak 2015.
- 86 "İrak Dışişleri Bakanı İbrahim Caferi'nin Ankara ziyareti", *Rudaw*, 6 Kasım 2014; "Caferi: Irak petrolünü Türkiye'den Avrupa'ya taşıyacağız", *Al Jazeera Turk*, 7 Kasım 2014.
- 87 "Başbakan Davutoğlu: Irak'la Türkiye'nin tehditleri ortak", *Hürriyet*, 20 Kasım 2014.
- 88 "Davutoğlu Bağdat ve Erbil'de 'özlem' giderdi", *Al Jazeera Turk*, 22 Kasım 2014.
- 89 "Türk askerinin peşmergeyi eğittiği kamptan ilk görüntüler", *Milliyet*, 22 Kasım 2014.
- 90 "Davutoğlu ve İbadi'den ortak açıklama", *Sabah*, 25 Aralık 2014; "İbadi: İŞİD'siz 14 kent daha var, yatırım yapın", *Al Jazeera Turk*, 25 Aralık 2014.
- 91 "Caferi'nin ziyareti sonrası Türkiye-İrak ilişkileri: Uzlaşma ve işbirliğine doğru", *Al Jazeera Turk*, 8 Kasım 2014.
- 92 "Ortadoğu uzmanı: İŞİD Ankara-Erbil ilişkisini vurdu amayıklmaz", *Rudaw*, 10 Ekim 2014.
- 93 "İŞİD'den Türk Konsolosluğu'na baskın", *Sabah*, 11 Haziran 2014;
- 94 "İŞİD saldırdığı gece yardım gönderdik", *Sabah*, 23 Kasım 2014; "Türkiye, Kürdistan Bölgesi'ne yardım etti ama söyleyemiyorduk", <http://rojevakurdistan.org/kuerdistan/16244-turkiye-kurdistan-bolgesi-ne-yarim-etti-ama-soyleyemiyorduk>, 21 Kasım 2014
- 95 "Dünya Medyası, Objektiflerini AFAD'ın Irak'taki Kamplarına Çevirdi", <https://www.afad.gov.tr/tr/HaberYazdir.aspx?ID=5&IcerikID=3274>, 28 Ocak 2015.
- 96 "Türkiye resti çekince YPG mecbur kaldı", *Sabah*, 30 Ekim 2014.
- 97 "Turkey, Iraq pledge more military cooperation in fight against Islamic State", *Reuters*, 25 Aralık 2014.
- 98 TÜİK'in resmi sitesinde Aralık 2014'e ait veriler henüz girilmediği için Türkiye İhracatçıları Meclisi'nin (TİM) vermiş olduğu rakamlar kullanılmıştır. Bkz: <http://www.tim.org.tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>.
- 99 "Ülkelere Göre İthalat", TÜİK, www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=625, 29 Ocak 2015.